Universiteit
Leiden
The Netherlands

De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957

Bree, J.T.L.M. van

Citation
Bree, J. T. L. M. van. (2015, June 24). *De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957*. Uitgeverij Conserve, Schoorl. Retrieved from https://hdl.handle.net/1887/33647

Version:	Corrected Publisher's Version
License:	Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden
Downloaded from:	https://hdl.handle.net/1887/33647

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle http://hdl.handle.net/1887/33647 holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Bree, Han van
Title: De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957
Issue Date: 2015-06-24

23

De hofcrisis

Het West-Duitse weekblad Der Spiegel *publiceerde op 13 juni 1956*[1] *een ophefmakend artikel over prins Bernhard: 'Zwischen Königin und Rasputin'. Het was het begin van een affaire die aanvankelijk genoemd werd naar Greet Hofmans, maar gaandeweg de predicaten 'hofcrisis', 'paleiscrisis' of 'Soestdijk-crisis' kreeg omdat het huwelijk van Juliana en Bernhard op het spel stond. De conferenties op het Oude Loo vormden een belangrijk element in het al jaren slepende conflict tussen koningin en prins.*

Gaandeweg is duidelijk geworden dat prins Bernhard, via zijn Britse vriend Sefton Delmer, de bron is geweest van het artikel in *Der Spiegel*.[2] Het was niet de eerste keer dat de prins trachtte via zijn journalistieke vrienden vertrouwelijke informatie te lekken over wat er op Paleis Soestdijk gebeurde. De prins heeft voortdurend zijn verhaal, zijn visie op de feiten naar buiten proberen te brengen – tot zelfs over zijn graf heen.[3] Ook in de huwelijkscrisis die rond 1950 begon, heeft Bernhard keer op keer getracht de publieke opinie in voor hem gunstige zin te beïnvloeden. Een aantal malen slaagde de Nederlandse regering erin om publicatie van door de prins ingestoken artikelen te voorkomen,[4] maar in 1956 ging het mis.

Der Spiegel

Wat viel er in het zes pagina's tellende en met acht foto's geïllustreerde artikel te lezen? Het beloofde heel wat, want in de ondertitel was sprake van 'Geheimnisse im Haus Oranien'. Het centrale thema: koningin Juliana was 'unter den Einfluss einer angeblich in göttlichem Auftrag tätigen Wunderdoktorin geraten'. En die invloed was blijkbaar zo groot dat zelfs de Amerikaanse inlichtingendienst CIA ongerust zou zijn geworden over de politieke stabiliteit van NAVO-partner Nederland.[5] Zoals de titel van het artikel al suggereerde, werd een vergelijking getrokken tussen Hofmans en Raspoetin. Net als de monnik die aan het hof van de Russische tsaar was ontboden om een van de kinderen te genezen en vervolgens van zijn positie misbruik maakte door politieke macht uit te oefenen, zou ook Hofmans achter de schermen trachten het beleid te beïnvloeden. Zij zou dit doen samen met haar aan het hof werkzame getrouwen, zoals moeder en zoon Van Heeckeren. Net als bij Raspoetin het geval was, wisten ook bij Hofmans alleen ingewijden wat er speelde binnen de muren van het paleis.

Op 11 juni 1956 rolde de nieuwe editie van Der Spiegel van de persen, met daarin het ophefmakende (cover)artikel over de problemen op Paleis Soestdijk.

Vervolgens werd door de dan nog anonieme journalist[6] uit de doeken gedaan wat er gaande was. In wezen zou de ogenschijnlijk krachtige vorstin 'eine weiche weibliche Seele' zijn, die openstond voor 'überirdischen Eindrücken'. Toen Bernhard in 1948 met het voorstel kwam de gebedsgenezeres, over wie hij van een jachtvriend goede verhalen had gehoord, uit te nodigen in verband met de oogkwaal van prinses Marijke, zou de 'verzweifelte Mutter' Juliana daarmee maar al te graag akkoord zijn gegaan. Volgens een niet nader genoemde ooggetuige zou Hofmans bij haar eerste bezoek aan Soestdijk het koninklijk paar hebben verzekerd dat Marijke binnen twee jaar weer zou kunnen zien.[7]

Hofmans zou in de jaren daarna de onzekere Juliana hebben toevertrouwd dat als zij zich volledig zou overgeven aan God, zij de beste koningin zou worden die Nederland ooit had gehad. Juliana diende dan wel de goddelijke opdrachten uit te voeren die via Hofmans tot haar kwamen. Prins Bernhard moest, volgens het artikel althans, niets hebben van bovennatuurlijke verschijnselen en had besloten in te grijpen na zijn 'ontmaskering' van de blasfemische Hofmans.

Waar Juliana als wankelmoedig werd afgeschilderd, had *Der Spiegel* niets dan lof voor prins Bernhard, die niet bevattelijk heette te zijn voor 'übersinnliche Erscheinungen'. Bovendien werd ook verwezen naar wat de prins tegen een Amerikaanse journalist had gezegd, namelijk dat Juliana weliswaar de baas van het land, maar hij de baas in huis was. En dus had Bernhard het volste recht Hofmans het paleis uit te zetten. Maar daarmee was het probleem de wereld niet uit. Want Hofmans, die 'den skeptischen Bernhard' de schuld gaf dat Marijke niet binnen de gestelde termijn was genezen, bleef invloed uitoefenen op Juliana. Vanuit haar Baarnse 'Hütte' trachtte zij een wig te drijven tussen koningin en prins.

Dat gebeurde mede met behulp van het toenemende aantal Hofmans-getrouwen onder het hofpersoneel. Die zouden de familie van Bernhard zodanig hebben belasterd dat zelfs de Nederlands-Duitse betrekkingen onder druk waren komen te staan. Die Hofmans-aanhang onder het personeel was inmiddels fors uitgebreid. In 1954 was Adolphine van Heeckeren van Molecaten aangesteld als grootmeesteres. Tegelijkertijd was Hannie van Till-Tutein Nolthenius benoemd tot *dame du palais*.[8] Zij en haar man waren enkele keren op het Oude Loo geweest en goed bevriend met de Van Heeckerens, de Mijnssens en de Piersons. Bovendien was Martine de Jong, door Hofmans behandeld wegens hoofdpijnklachten en ook betrokken bij de Urberg-conferenties, door Walraven van Heeckeren aangezocht de ontslagen Smitt-Avis op de te volgen als particulier secretaresse van Juliana.[9]

Deze personele wijzigingen stonden overigens niet als zodanig vermeld in *Der Spiegel*, waarin wel te lezen viel dat Juliana in de aanloop naar de stembusstrijd van juni 1956 alle staatssecretarissen en ministers bij zich had ontboden om haar te vertellen in hoeverre zij hun verkiezingsbeloften gestand hadden gedaan. De koningin had tijdens die gesprekken 'augenscheinlich von

Gott inspirierten Fragen' gesteld. De Hofmans-kliek zou de formatie na de aanstaande verkiezingen willen benutten om 'auf politischem Terrain entscheidende Positionen zu besetzen'. Ook was Hofmans – volgens *Der Spiegel* – bij zeker drie ministers op bezoek geweest om ongevraagd advies te geven over politieke en economische kwesties. En zo was de hofcrisis dus ook een politieke aangelegenheid geworden, mede door de 'halb religiösen, halb wissenschaftlich-politischen Organisation' die verantwoordelijk was voor de Oude Loo-conferenties.

De spanningen tussen het volgens *Der Spiegel* eens zo gelukkige echtpaar waren door dit alles inmiddels zo hoog opgelopen dat er zelfs plannen werden gemaakt om de secretariaten van koningin en prins te scheiden. Ook in regeringskringen groeide de bezorgdheid over de twee kampen op Paleis Soestdijk en het streven naar 'Einfluss und Macht' door Hofmans en haar aanhang. Maar de ministers zouden collectief achter de prins staan: 'Das Kabinett des Sozialisten Willem Drees steht heute geschlossen auf Bernhards Seite'.

Gevreesd werd, aldus nog steeds *Der Spiegel*, dat mocht God zich via Greet Hofmans met de komende kabinetsformatie gaan bemoeien, de 'Möglichkeiten für einen Machtzuwachs des Hofmans-Clans nicht zu übersehen' waren. De aanstaande 45e verjaardag van prins Bernhard op 29 juni werd als ultieme testcase gezien: komt er een verzoening of een 'Explosion'. Een bom ontplofte zeker, maar dat kwam dan door dit artikel.

De Waarheid, Haagse Post en Elseviers Weekblad

Vanaf de aankondiging (een week voor publicatie) veroorzaakte het verhaal in *Der Spiegel* paniek in Nederlandse regeringskringen. Nog voor het blad van de persen rolde had het kabinet, bij monde van minister Beyen, getracht de hoofdredacteuren van de Nederlandse kranten te bewegen niets over de zaak te schrijven of tenminste de verkiezingen van 13 juni af te wachten. Dit om te voorkomen dat de affaire een rol zou gaan spelen in de laatste dagen van de campagne. Bovendien werd de distributie van het tijdschrift in ieder geval voor enige tijd vertraagd.

Uiteindelijk bleek publiciteit over de kwestie niet te stoppen. Om te beginnen trokken *De Waarheid* en de *Haagse Post* zich niets aan van het verzoek van het kabinet aan de affaire geen ruchtbaarheid te geven. Toen ook de buitenlandse pers zich ging roeren, was er geen houden meer aan. Toch berichtten de meeste Nederlandse media slechts in besmuikte en voorzichtige bewoordingen over wat er gaande was. Het Nederlandse volk werd nauwelijks iets wijzer van wat het las of hoorde.

De communistische *De Waarheid* en de liberale *Haagse Post* hadden wekenlang vrij spel gehad in hun berichtgeving omdat de andere kranten en tijdschriften zich keurig hielden aan de afgesproken radiostilte. Daardoor werd de opvatting van *De Waarheid* gemeengoed dat er sprake zou zijn van ideologische twisten aan het hof (van de NAVO-man Bernhard versus de pacifistische Juliana).[10] Dat zou ook lange tijd de gangbare opvatting blijven. Volgens

de *Haagse Post* was er van politieke beïnvloeding door Hofmans geen sprake geweest. Beide, ideologisch tegengestelde periodieken waren overigens volledig op de hand van Juliana.[11]

Door alle berichtgeving, hoe versluierd soms ook, was de focus op Hofmans komen te liggen. Over haar gonsde het van de geruchten. *Elseviers Weekblad* besloot daarop de 'gebedsgenezeres' te interviewen. In de editie van 23 juni verscheen een uitgebreid verslag van het gesprek dat hoofdredacteur H.A. Lunshof gevoerd had met Hofmans én Kaiser. Wat opvalt is dat het tweetal zeer positief werd benaderd. Ze werden geplaatst in een eeuwenoude Nederlandse traditie van zieners en piëtisten als 'Anne Marie Schuurmans, de Labadisten, de Zwijndrechtse geestdrijvers'[12] en anderen. Voor Hofmans had Lunshof duidelijk sympathie. Hij omschrijft haar als een rasechte Amsterdamse met humor. Deze 'zeer beschaafde vrouw' had volgens hem iets 'stralends', zeker in tegenstelling tot de wat 'sombere' Kaiser.

De niet 'in een kerk onder te brengen' Hofmans en Kaiser vertelden uitgebreid over hun eigen werkterreinen, respectievelijk 'het bijstaan van zieken en zoekenden' en het organiseren van de Oude Loo-conferenties. Ze wilden niet als een twee-eenheid beschouwd worden. Bij Hofmans lag de nadruk op genezen, waaronder zij verstond 'dat de geest weer contact krijgt met zijn oorsprong'. Over het koninklijk huis spraken ze niet, dat was te 'particulier'. Wel wilde Hofmans gezegd hebben dat 'het beter [is] geregeerd te worden door degenen, die godsvertrouwen hebben en die Hem als Hogere Macht erkennen dan door degenen die dit niet bezitten'.

Kaiser vertelde over de Oude Loo-conferenties en benadrukte dat er niet aan politiek werd gedaan, dat er geen sprake was van sektevorming en dat Juliana een van de toehoorders was, die bovendien thee inschonk voor het (internationale) publiek. Over Hofmans werd gezegd dat ook zij soms als toehoorster aanwezig was – meer stelde haar rol op de conferenties niet voor.[13]

De commissie-Beel

Een paar dagen na dit interview en daags voor de volgens *Der Spiegel* zo cruciale 45e verjaardag van prins Bernhard, trad het koninklijk paar met een verwarrend en weinigzeggend communiqué naar buiten.

> De wijze waarop men in den vreemde het toelaatbaar heeft geoordeeld in het openbaar ons gezinsleven en de verhoudingen in onze naaste omgeving te belichten, heeft ons beiden teleurgesteld en gegriefd. Wij achten een onderzoek naar de omstandigheden, die hiertoe hebben kunnen leiden, gewenst.

Dat onderzoek zou volgens het persbericht worden uitgevoerd door 'prof. dr. L.J.M. Beel, prof. mr. P.S. Gerbrandy en jhr. mr. A.W.L. Tjarda van Starkenborgh Stachouwer'. Zij waren bereid gevonden Juliana en Bernhard 'van raad te dienen'. Een paar zaken waren opmerkelijk. Ten eerste bestond de commis-

sie die zich over een privéaangelegenheid zou buigen, uit drie (oud-)politici. Zij waren ongetwijfeld niet toevallig van verschillende partijen afkomstig. Om hun onderzoek goed te kunnen doen, legden zij wel hun politieke taken neer: Beel (KVP) nam ontslag als demissionair minister en Gerbrandy (ARP) liet zijn Kamerzetel tijdelijk vacant. Van Starkenborch Stachouwer (VVD) vroeg en kreeg ontslag uit de buitenlandse dienst.[14] Bovendien waren het alle drie mannen. Blijkbaar was niemand op de gedachte gekomen ook een vrouw in de commissie op te nemen. Dus geen Wttewaal van Stoetwegen, geen Martina Tjeenk Willink, geen Hilda Verwey-Jonker, geen Marga Klompé.[15]

Wellicht nog nadeliger voor Juliana was dat zeker twee van de drie 'wijzen' – de katholiek Beel en de orthodox protestant Gerbrandy – wars waren van religieuze nieuwlichterij en niets moesten hebben van activiteiten die het kerkelijk gezag ondermijnden. Ze hadden dus al bij voorbaat ernstige bedenkingen tegen de kring van het Oude Loo en hun gedachtegoed. Daar kwam bij dat Beel als fervent aanhanger van de gezinsideologie de man als hoofd van de echtverbinding beschouwde en dat was gunstig voor Bernhard – die sowieso al het meeste baat leek te hebben bij het mannen-onder-elkaar sfeertje. Zijn ogenschijnlijk rationele benadering sloot beter aan bij de denkwereld van Beel en de zijnen dan het esoterische taalgebruik van Juliana, Hofmans en anderen uit de Oude Loo-hoek.

Bovendien was Beel al enkele jaren op de hand van Bernhard – net als de directeur van het Kabinet der Koningin Marie Anne Tellegen, minister van Defensie Kees Staf en minister van Buitenlandse Zaken Wim Beyen. Deze vier zouden tijdens de hofaffaire eendrachtig samenwerken, elkaar op de hoogte houden van de ontwikkelingen en de prins waar ze konden steunen.[16]

Door de samenstelling van de commissie van drie leek het voor Juliana al bij voorbaat een verloren race. Dat ook onderzoek in het Koninklijk Huisarchief geen helderheid heeft kunnen verschaffen over de wijze waarop de commissie tot stand is gekomen, is dan ook vanuit historisch perspectief onbevredigend.[17] Duidelijk is wel dat de personele invulling niet, zoals lang werd gedacht, het werk was van minister-president Drees (PvdA), maar vermoedelijk van Beel, in samenspraak met koningin en prins. Wel had Drees helder gemaakt wat de uitkomst moest zijn: geen scheiding, geen abdicatie.[18]

Niet echt helder was wat de commissie precies zou gaan onderzoeken. Zochten de drie 'wijze mannen' vooral naar het perslek, zoals Juliana wilde? Of moesten zij de oorzaken van de conflicten aan het hof achterhalen, zoals Bernhard wilde? Het werd van allebei wat.[19] De commissie-Beel, zoals het driemanschap tegenwoordig meestal wordt genoemd, toog voortvarend en in strikte beslotenheid aan het werk. Om lekken te voorkomen, was er zelfs geen secretaris aangesteld – al scheen François van 't Sant de uitnodigingen te regelen en documentatiemateriaal aan te dragen.[20] Beel zorgde zelf voor de verslaglegging.

Over de discreet werkende commissie heeft met name Fasseur uitgebreid geschreven en dat hoeft hier niet te worden herhaald.[21] Wel is het goed een

aantal zaken te belichten die in verband met deze studie van belang zijn. Beel, Gerbrandy en Van Starkenborgh Stachouwer spraken heel wat betrokkenen: onder anderen met prinses Armgard, pedagoog Jan Waterink, directeur van het Kabinet der Koningin Marie Anne Tellegen, hofdame Binebeth Röell, de net ontslagen particulier secretaresse Nelly Smitt-Avis, kamerheer Gerrie van Maasdijk en de particulier secretarissen De Graaff en Van Heeckeren van Molecaten. Met oud-voorbereider Van Dijk werd zelfs meerdere keren van gedachten gewisseld.

Opvallend is dat vooral door Bernhard aangedragen mensen uit het 'anti-Hofmans-kamp' hun visie mochten geven. Zo werd Hofmans door huisvriendin freule Wttewaal van Stoetwegen afgeschilderd als een 'oplichtster' en meende grootmeester Gijs van Hardenbroek dat de koningin door Hofmans was 'behekst'. Gevraagd naar Hofmans' communistische sympathieën moest BVD-topman Louis Einthoven het antwoord schuldig blijven.[22] Dat Einthoven geen uitsluitsel kon geven is merkwaardig, maar de vraag geeft wel aan in welke richting de commissie dacht!

De commissie sprak niet met Erna en Frans Mijnssen of met Bep en Bob Pierson. Wel mochten Wim Kaiser en Rita van Heeckeren hun verhaal doen en ook met Wilhelmina, Juliana en Hofmans werd door de drie mannen van gedachten gewisseld. Tegenover hen noemde Wilhelmina haar schoonzoon Bernhard 'een gespleten natuur' en wees zij erop dat het Hofmans niet om macht te doen was: zij was er volgens de prinses eerder op uit zichzelf overbodig te maken en wilde zeker geen sekte stichten. Net als Van Maasdijk had gedaan, noemde zij Hofmans 'integer'.[23] Daarnaast opperde zij Bernhards broer Aschwin te laten bemiddelen in het conflict op Soestdijk – een suggestie die door Bernhard categorisch werd afgewezen.[24] Onduidelijk is waarom de prins daartegen was.

Juliana op haar beurt uitte vooral haar ongenoegen over haar echtgenoot. Net als anderen wees zij erop dat Bernhards standaardreactie bij tegenwerking was: 'Weg met Mej. Hofmans'.[25] Juliana had mede dankzij Hofmans haar 'zelfstandige kant' ontwikkeld, iets wat de prins met lede ogen aanzag. Hij had haar getreiterd en de kinderen tegen haar opgezet. Bovendien onderstreepte ze nogmaals dat Bernhard zich met de Bilderberg-conferenties op een 'gevaarlijk terrein' had begeven.[26] Ook was er volgens de vorstin geen beïnvloeding door, maar eerder een 'zielsverwantschap' met Hofmans; die op haar beurt benadrukte dat de koningin uit de doorgevingen alleen datgene overnam wat zij begreep of wat haar goed uitkwam: 'vriendelijk knikken en anders handelen'.[27]

De commissie sprak uitgebreid met Hofmans. Daarbij werd duidelijk dat zij verschillende talen spraken. Hofmans had het over 'een inspiratieve golf' en zei dat de inhuldiging van Juliana kon worden gezien als de aanzet tot de stichting van een 'theocratie'. Ze liet weten dat de 'verbinding met God zelf' voor haar dag en nacht openstond en dat dus te allen tijde om een doorgeving kon worden verzocht. Verder ontkende ze met Kaiser samen te werken, iets

wat 'het driemanschap maar moeilijk kon geloven'.[28] Vermoedelijk bedoelde Hofmans dat Kaiser en zij ieder een eigen werkkring hadden, zoals in het interview met *Elseviers Weekblad* was benadrukt. Probleem was dat de tale Hofmans totaal verschilde van de tale Kanaäns waar met name de Bijbelvaste Gerbrandy zo vertrouwd mee was.[29] Hier botsten verschillende denkwerelden.

Het gevolg daarvan was dat weinig tot niets zou worden gedaan met wat het pro-Hofmans-kamp te berde bracht. De drie wijze mannen hechtten gezien de uitkomst van hun onderzoek meer geloof aan de visie van Bernhard en mensen uit diens 'kamp' – de visie dus dat Hofmans en haar 'kring' Juliana trachtten te manipuleren en zo een gevaar vormden voor het koninklijke gezin. Beel, Gerbrandy en van Starkenborgh Stachouwer negeerden daarmee niet alleen de zienswijzen van Juliana en Hofmans, maar ook die van Wilhelmina. De prinses werd blijkbaar niet meer als een min of meer gelijkwaardige 'honorary male' gezien, zoals tot 1948 wel het geval leek. Dat zou te maken kunnen hebben met het feit dat Wilhelmina zich sinds haar abdicatie vooral had toegelegd op een religieuze missie, wat als iets typisch vrouwelijks werd gezien. Bovendien werd er wellicht toen, net als tegenwoordig, gedacht dat Wilhelmina het vooral voor haar dochter opnam en dus niet objectief was.[30]

Tegelijkertijd werd Bernhards verhaal dat hij met Sefton Delmer alleen over Bilderberg had gesproken en dat hij noch Delmer iets met het artikel in *Der Spiegel* te maken had, door het driemanschap deels voor waar aangenomen.[31] Dat alles lijkt erop te duiden dat Beel en de zijnen met een zekere vooringenomenheid aan de slag gingen. De door Juliana ongewenste uitkomst lijkt bij voorbaat te hebben vastgestaan. Al is tegelijkertijd ook duidelijk dat Beel en op de achtergrond minister-president Willem Drees een begrijpelijk en helder doel voor ogen hadden: een constitutionele crisis voorkomen door het koninklijke huwelijk te redden. Al de rest was daaraan vanuit hun optiek ondergeschikt.

Het advies

Binnen twee maanden was de commissie klaar om Juliana en Bernhard van advies te dienen. Het koninklijk paar trad op 24 augustus opnieuw met een vaag en nietszeggend communiqué naar buiten.

> De heren Beel, Gerbrandy en Tjarda van Starkenborgh Stachouwer hebben ons ter voldoening aan de opdracht van 28 juni jl. hun bevindingen voorgelegd en van raad gediend. Wij betuigen hun onze oprechte dank. Hun advies is voor ons zeer waardevol geweest bij het oplossen van de gerezen moeilijkheden. Met vertrouwen zien wij thans de toekomst tegemoet.

Die laatste inschatting bleek niet geheel correct. De problemen waren nog lang niet opgelost en het gevaar van een nieuwe escalatie bleef bestaan. De

Daily Express, de krant van Sefton Delmer, had al een dag eerder, op 23 augustus, de belangrijkste conclusies van de commissie-Beel openbaar gemaakt. Met dank aan prins Bernhard, die met dit nieuwe lek extra druk op Juliana wilde zetten.[32] Doordat de afspraken wereldkundig waren gemaakt, was de naleving ervan voor iedereen controleerbaar.

Vooral Juliana had nogal wat te slikken gekregen – zo bleek ook uit de nadere uitleg die Gerbrandy een dag na het communiqué vertrouwelijk aan de pers gaf.[33] Het was het enige dat in het openbaar over de uitkomsten van het onderzoek werd gezegd, want het rapport zelf zou jarenlang geheim blijven – totdat Cees Fasseur het in 2008 mocht openbaren. De koningin moest alle contacten met Greet Hofmans en haar Baarnse vriendenkring stopzetten, want volgens de commissie was er (via de doorgevingen) sprake van 'oncontroleerbare beïnvloeding' en dat werd als risicovol gezien, 'alleen al omdat voedsel gegeven zou worden aan de zo verderfelijke gedachte dat Hare Majesteit niet volstrekt zelfstandig zou staan'.[34] Ook diende de koningin een deel van haar personeel (met name haar particulier secretaris Walraven van Heeckeren van Molecaten) ontslag te verlenen en de vriendschap met Rita van Heeckeren als beëindigd te beschouwen. Bovendien mocht 'Hofmans-adept' Martine de Jong de ontslagen Smitt-Avis niet opvolgen als particulier secretaresse.[35] Juliana werd geadviseerd de Oude Loo-conferenties niet meer bij te wonen, het kasteeltje niet langer voor de conferenties ter beschikking te stellen en er voortaan geen financiële bijdrage meer aan te leveren of andere vormen van adhesie aan te betuigen. Volgens de commissie-Beel hadden de bijeenkomsten bezorgdheid gewekt, met name bij belijdende leden van diverse kerkgenootschappen.[36] Grootmeesteres A.A. van Heeckeren van Molecaten-Groeninx van Zoelen kreeg daarom het verzoek 'zich onmiddellijk te onttrekken aan de organisatie van en deelname aan de Oude Loo-conferenties'. Zij moest dus haar (overigens toch al niet zo omvangrijke) werk als voorbereider staken.

Bernhard op zijn beurt diende alle contacten met Sefton Delmer en andere Juliana onwelgevallige vrienden te vermijden en moest het 'geheim van Soestdijk' beter respecteren. Er werd verwacht dat hij voortaan de uiterste terughoudendheid zou betrachten 'bij het doen van mededelingen over gebeurtenissen en verhoudingen binnen het Koninklijk Gezin'. Bovendien zou zijn secretaresse, C.M. Gilles, haar werkzaamheden voortaan niet meer op Paleis Soestdijk, maar vanuit Den Haag dienen te verrichten en moest de prins zijn echtgenote vooraf inlichten over voorgenomen reizen, redevoeringen en bij te wonen officiële plechtigheden.[37]

De commissie zag evenwel geen problemen in de betrokkenheid van de prins bij de Bilderberg-conferenties. Of liever: commissievoorzitter Beel wilde niet treden in wat hij als een staatkundige kwestie zag omdat Juliana tegen Bernhards aanwezigheid bezwaren had geuit die door het kabinet niet werden gedeeld. Wel meende de commissie dat een 'meer duidelijke gedragslijn omtrent aard en omvang van de activiteiten van Z.K.H. in binnen- en buitenland

is geboden'.[38] Gerbrandy had hier harder tegen de prins willen optreden, maar dat gebeurde uiteindelijk niet.[39]

Gerbrandy haalde eveneens bakzeil bij de kwestie van het perslek. Hij meende dat alles naar Bernhard wees, die hij in zijn eigen aantekeningen omschreef als de 'geraffineerde' inspirator van de omstreden perspublicaties. Maar in het eindrapport van de commissie-Beel stond slechts te lezen dat er 'ernstige kritiek' op de prins mogelijk was, maar een dader hadden de drie wijze mannen niet kunnen vinden. Bovendien kon de informant, wie het dan ook was, geen kwade bedoelingen hebben gekoesterd.[40] Blijkbaar werd de prins niet als hoofdverantwoordelijke gezien, hoewel veel signalen zijn kant op wezen.

En dat terwijl Juliana meende dat de informatie in de buitenlandse pers vooral van haar echtgenoot afkomstig moest zijn. Volgens de vorstin gaf het artikel in *Der Spiegel* 'geheel de zienswijze weer van mijn echtgenoot'. Ze zei dat tegen minister-president Drees en voegde er nog aan toe dat Bernhard gesproken had met Sefton Delmer, die bevriend was met journalist Claus Jacobi – naar later zou blijken de auteur van het stuk. Het had er dus alle schijn van dat Juliana wel degelijk in de gaten had wie de bron was van de gewraakte publicatie. Of één van de bronnen, want ze verdacht ook minister Beyen van het lekken van vertrouwelijke informatie, met name over de gesprekken die zij eind maart, begin april had gevoerd met alle bewindslieden.[41]

De als 'waardevol' omschreven adviezen werden in de pers teruggebracht tot: Juliana verbreekt het contact met Greet Hofmans (die daarmee de rol van zwartepiet kreeg toebedeeld), ontslaat de Hofmans-getrouwen aan het hof en ziet af van verdere deelname aan de Oude Loo-conferenties. Over wat Bernhard te doen stond, werd met geen woord meer gerept. Dat noopte G.B.J. Hiltermann in *Haagse Post* tot het stellen van een even logische, als onbeantwoord gebleven vraag: 'Waarom is niet tegelijkertijd prins Bernhard geadviseerd zijn politieke en militaire bespiegelingen te laten varen?'[42] Dat de prins nog voordat de commissie de adviezen kon toelichten al de belofte geen contact meer te onderhouden met Sefton Delmer had gebroken, bleef een goed verborgen geheim.

Nadat de commissie haar aanbevelingen had gedaan, ontstond er snel een ernstig verschil van inzicht over de interpretatie ervan. Juliana huldigde het standpunt: 'Ik ben toch vrij de menschen te kiezen, met wie ik omga, en ook voor mij geldt toch vrijheid van godsdienstige overtuiging?'[43] Volgens de vorstin had zij de commissie beloofd haar contacten met Hofmans slechts 'voorlopig' te verbreken en alleen afwezig te blijven op de eerstvolgende Oude Looconferentie van augustus 1956. In zijn toelichting voor de pers had Gerbrandy echter te verstaan gegeven dat er sprake was van het verbreken van de banden 'voor onbepaalde tijd'. Ook meende Juliana de grondwet aan haar zijde te hebben wat betreft het benoemen van hofpersoneel. Ze dacht er dan ook niet over een deel van haar hofhouding te ontslaan.[44] Op dit punt leek Drees geneigd de koningin haar zin te geven. Beel bleef echter hardnekkig vasthouden aan alle gemaakte afspraken, zeker die betreffende het ontslag van Walraven van Heeckeren van Molecaten.

Door deze interpretatieverschillen ontstonden er nieuwe spanningen tussen koningin en prins. Bernhard dreigde minister-president Drees er half oktober 1956 zelfs mee opnieuw naar de pers te stappen als Juliana de gedane (en via hem uitgelekte) beloften niet gestand deed.[45] Om daar volgens een notitie van Drees nog een dreigement aan toe te voegen: 'Op een gegeven moment eist de Prins, dat binnen drie weken een oplossing zou worden gevonden, omdat hij anders een verzoek zou indienen de Koningin uit de ouderlijke macht te doen ontzetten'.[46] Hij zou ook overwegen zijn echtgenote ontoerekeningsvatbaar te laten verklaren.[47] Deze bizarre vorm van chantage maakte in ieder geval duidelijk dat Bernhard het spel keihard wilde spelen. Hij moest zijn zin krijgen – desnoods met voorbijgaan aan de door hemzelf gemaakte afspraken met de commissie-Beel!

De Commissie-Van Hamel

Op haar beurt riep Juliana vervolgens een nieuwe commissie in het leven, die onder leiding stond van de gerenommeerde jurist J.A. van Hamel – een ver familielid van Erna Mijnssen. In dat nieuwe driemanschap zaten naast Van Hamel ook Commissaris der Koningin in Zuid-Holland J. Klaasesz en advocaat C.R.C. Wijckerheld Bisdom. Deze 'lekkencommissie' stipte in gesprekken met Juliana aan dat veel kerkelijken (en dan met name rooms-katholieken) en medici aanstoot konden nemen aan de onkerkelijke Hofmans en het onbevoegd uitoefenen van de geneeskunst. De vorstin gaf echter aan dat de zogeheten geheimzinnigheid rond het Oude Loo in feite geen ander doel diende dan juist de kerken en de 'anti-Hofmans-groepen' niet voor het hoofd te stoten. Juliana benadrukte tegenover Van Hamel dat zij staatsrechtelijk nooit haar boekje te buiten was gegaan: 'Ik zou toch nooit iets anders kunnen doen dan overeenkomstig de inzichten mijner ministers!'[48]

Ook Hofmans werd door Van Hamel gehoord. Volgens de doorgeefster was niet Juliana het probleem, maar prins Bernhard, die gedreven werd door machtswellust en ijdelheid. De fout van de vorstin was geweest dat zij haar echtgenoot te veel de vrije hand had gelaten.[49]

Opvallend is nog wel een brief die *dame du palais* Hannie van Till-Tutein Nolthenius, behorende tot de vriendinnenclub van Juliana en adept van Hofmans, aan Van Hamel schreef en waarin ze aangaf niet langer voor de koningin te kunnen werken. 'Ik was deze taak met zo veel liefde en illusie begonnen – maar helaas de Prins heeft nu eenmaal een verkeerd idee over mij en hij heeft mij geen gelegenheid willen geven om met hem te praten. Het werd mij daardoor onmogelijk gemaakt om langer dienst te doen bij de Koningin. Ik wil niet dat zij door *mij* moeilijkheden met de Prins en met Prinses Beatrix heeft. Daarom was het beter te verdwijnen.' Ze hoopte dat er een vervangster kon worden gevonden die niet 'bedwelmd is van de hoflucht'.[50] Van Till zou vier dagen later op de meest eervolle wijze ontslag krijgen als *dame du palais*.

Ook Walraven van Heeckeren kreeg omstreeks die tijd zeer eervol ontslag. Over hem oordeelden Van Hamel en de zijnen dat hij 'in een voor hem moei-

Walraven van Heeckeren (rechts) kijkt toe hoe een Noors koor op 25 april 1950 in de stromende regen koningin Juliana een zanghulde brengt. De particulier secretaris zou de vorstin tot zijn ontslag eind 1956 door dik en dun blijven steunen.

lijke situatie naar beste weten de belangen van Uwe Majesteit heeft behartigd'. En ook werd geconcludeerd dat de door Juliana beschuldigde Beyen, die zij er lang van verdacht had een van de lekken richting *Der Spiegel* te zijn geweest, niets verweten kon worden.[51]

Hofpersoneel krijgt ontslag na affaire-Sims

Uiteindelijk deed Juliana wat door het duo Bernhard/Beel van haar gevraagd werd – of toch bijna. Grootmeesteres Adolphine Agneta van Heeckeren, haar zoon particulier secretaris Walraven van Heeckeren en kamerheer in buitengewone dienst Gerrie van Maasdijk verlieten Soestdijk. Het handhaven van die laatste twee was overigens onhoudbaar geworden na de zogeheten affaire-Sims. Terwijl de hofcrisis in volle gang was, hadden Van Heeckeren en Van Maasdijk een plan beraamd om à la Bernhard een perslek te organiseren om zo hun visie op de prins via een buitenlandse journalist wereldkundig te maken. Van Maasdijk gaf op 11 oktober 1956 de Engelse journalist Victor Sims 'spontaan' een lift van Soestdijk naar Den Haag. Tijdens de autorit vertelde de kamerheer dat prins Bernhard samen met zijn moeder prinses Armgard een soort paleiscoup wilde plegen. Hij zou Juliana buiten staat van regeren willen laten verklaren om dan via de jonge koningin Beatrix de touwtjes in handen te nemen. Dat verhaal moest de aandacht afleiden van Juliana en de prins in een negatief daglicht stellen. Maar het tegendeel gebeurde. Toevallig had een

Nederlandse journalist, Friso Endt, gezien dat Sims bij Van Maasdijk was ingestapt en dat de Brit tijdens de rit aantekeningen had zitten maken. Toen het artikel vervolgens in de *Sunday Pictorial* verscheen, was inmiddels de bron (die uiteraard anoniem had moeten blijven) allang bekend geworden.[52]

De 'affaire-Sims' leidde er uiteindelijk toe dat Juliana niet meer anders kon dan Van Maasdijk en Van Heeckeren uit haar hofhouding verwijderen, zoals de commissie-Beel had geadviseerd. De vorstin verbrak ook alle banden met Greet Hofmans en zou niet meer naar de Oude Loo-conferenties gaan. Toch voldeed zij niet aan alle haar gestelde eisen, zoals duidelijk zal worden bij het vervolg van de Oude Loo-conferenties in de nasleep van de hofaffaire. Bernhard kwam zijn afspraken overigens al helemaal niet na: hij bleef contact houden met Sefton Delmer en zijn secretaresse Kokkie Gilles bleef op Paleis Soestdijk werken.

Juliana spreekt zich niet echt uit

De koningin liet zich in het openbaar niet over de zaak uit, al wilde ze op een gegeven moment wel middels een radiotoespraak haar visie op de hele gang van zaken over het voetlicht brengen. Zij wenste met name de indruk weg te nemen, dat zij deloyaal zou zijn tegenover degenen die de afgelopen jaren de conferenties op het Oude Loo hadden bezocht. Drees wist een koninklijke radiorede te voorkomen door te wijzen op de verwarring die daardoor zou ontstaan.[53]

Toch bleef de angst bestaan dat Juliana zich in het openbaar over de kwestie zou uitlaten. Zo stond er op 4 september in Nijmegen een reeds lang geplande toespraak van de vorstin op het programma bij de opening van een internationale conferentie over menselijke verhoudingen. Juliana hield haar rede net zo vaag als het thema van de bijeenkomst.[54] Niet lang daarna was het Prinsjesdag en bij een aantal insiders bestond opnieuw de vrees dat Juliana het voorlezen van de troonrede zou aangrijpen om zich tot het volk te richten met een persoonlijke boodschap.[55] Dat gebeurde niet – opnieuw bleek de vorstin professioneel genoeg om privé en werk te scheiden. Wel zou ze aan het einde van haar toespraak een 'diepe zucht' hebben geslaakt – die overigens niet te horen is bij de bewaard gebleven opnamen.[56]

Slechts één keer sprak ze in het openbaar over de kwestie en dan nog slechts in bedekte termen. In haar kersttoespraak van 1956 begon ze over de Ster van Bethlehem en over het licht van de sterren waarop de mens kan koersen naar 'een betere samenleving'. De mens had de 'eervolle taak, Gods medewerkers te mogen zijn'. Aan die taak moest iedereen zich met toewijding overgeven 'en al het verdere aan God overlaten'. Uiteindelijk zou de mens volgens Juliana het licht zien, dat 'ons allen eens omstralen moet; het zal doorbreken en eenmaal alles zuiveren'. Het is de taal van het Oude Loo die goed aansloot bij de kerstgedachte.

Juliana besteedde ook aandacht aan de rechtvaardige strijd van de Hongaren en verwees naar het leed dat haar was aangedaan.

> Er is geen groter smart dan te zien hoe het kwaad, het onrecht, zijn beloop heeft, zoals wij dit op allerlei wijze in het nu aflopende jaar hebben zien gebeuren. Waarom bijvoorbeeld vallen sommige mensen iemand aan langs slinkse wegen, met onware beweringen? Waarom bijvoorbeeld trachten zij een wig te drijven tussen een man en een vrouw, in vergeefse pogingen tot het vernietigen van een diep gewortelde eenheid? Waarom valt men daarbij nog anderen aan, dan degeen die men op 't oog heeft? Kan men aan diegene dan niet zelf eerlijk rechtstreeks schrijven, wanneer men zulke bezwaren voelt aangaande diens persoonlijke houding, dat men meent dat die persoon ze bepaald weten moet? Ook dit heb ik ervaren. Wat bezielt zulke mensen dan toch, wat zijn hun eigenlijke drijfveren? Maar heb ook ik soms het recht niet, te trachten mijzelf te zijn?[57]

Wederom toonde Juliana zich professioneel genoeg om zelfs in een zo persoonlijke boodschap als de kersttoespraak niet haar visie op de achterliggende affaire te geven, maar slechts in vage, algemene bewoordingen te refereren aan de recente gebeurtenissen. De woorden waren overigens zo vaag dat het zelfs niet meteen duidelijk was wie zij met 'degeen' aanduidde. Meestal wordt verondersteld dat zij daarmee op Greet Hofmans wees, maar ze kan ook zichzelf hebben bedoeld.

Reacties uit binnen- en buitenland

Inmiddels was tot de wereld doorgedrongen dat er problemen waren op Paleis Soestdijk, dat die problemen verband zouden houden met ene Greet Hofmans en dat ook de Oude Loo-conferenties in het geding waren. In binnen- en buitenland leidde dat tot velerlei reacties. Er verschenen verslagen in kranten over de conferenties en de organisatoren van het Oude Loo ontvingen een groot aantal brieven, soms ook weer naar aanleiding van artikelen in de pers.

Vaak ging het om steunbetuigingen aan het adres van Juliana. Zo verscheen in juli 1956 het elfde nummer van *De 3e weg*, het orgaan van de gelijknamige vredesbeweging, met als alles overheersende kop: 'Om Juliana de Vredelievende'. Er was alle lof voor de 'vredeskoningin'. Verwezen werd onder meer naar redevoeringen die zij had gehouden in Kopenhagen (1953) en in Leiden (1955). Kritiek was er op prins Bernhard, met name op diens optreden als reizende ambassadeur en zijn rol op de Bilderberg-conferenties. De vraag werd gesteld of hij 'wel werkelijk begrip voor de Nederlandse democratische tradities en opvattingen heeft'. De prins deed immers rechtstreekse politieke uitspraken, 'die de echtgenoot van de regerende vorstin niet passen'. Zo had hij gewezen op het belang van militaire samenwerking in Europa, 'want een verslapping van onze defensieve paraatheid wordt op dit ogenblik door niets gewettigd' – aldus Bernhard. De vier pagina's tellende uitgave eindigde met de oproep: 'Wij willen wéten. Wij willen met name weten wie het zijn, die onze Koningin, door de overgrote meerderheid van het Nederlandse

volk op handen gedragen om haar warme menselijkheid en dienende, democratische gezindheid, het regeren onmogelijk willen maken'.[58]

In het colofon van het tijdschrift staan bij de redactie de volgende namen vermeld: C. Houwaard, F.W. Michels, dr. P.J. Meertens, M. Buytenhuys, dr. G.J. Geerts, dr. O. Noordenbos, ir. P. Schut en J.W.E. Riemens. Opvallend is dat hoewel het Oude Loo vaak als een uiting van De Derde Weg is genoemd (onder meer door *Het Parool* in het hiervoor gememoreerde hoofdredactionele commentaar onder de kop 'A queer country' in 1952), niemand uit deze groep redacteuren ooit op het Oude Loo te gast is geweest. Zo innig waren de banden dus blijkbaar niet. Dit wordt ook bevestigd door Walraven van Heeckeren, die liet weten dat hij zelf nooit iets met de 'Derde Weg-beweging' te maken heeft gehad.[59] De Derde Weg was veel te politiek voor de religieuze Oude Loo-conferenties.[60]

Een aantal oud-deelnemers aan de Oude Loo-conferenties voelde zich geroepen de in opspraak geraakte bijeenkomsten te verdedigen. Zo stond in het theosofische tijdschrift *Contact* een artikel waarin nadrukkelijk gewezen werd op de 'sfeer van Goede Wil' tijdens de bijeenkomsten, waarin de 'verbetering van de menselijke verhoudingen' vooropstond. De auteur van het stuk, die slechts met de initialen E.W.T. had getekend,[61] noemde de wijze waarop het Oude Loo in de buitenlandse pers was beschreven even misleidend als betreurenswaardig. 'Het is altijd de oude geschiedenis, dezelfde in alle tijden: laster en verdachtmaking zijn de kinderen der duisternis. Zij kunnen het Licht tijdelijk afschermen maar nimmer uitdoven. En, op "Het Oude Loo" schijnt het licht, "het waarachtige Licht, hetwelk verlicht ieder mens, komende in de wereld"...'[62]

In de West-Duitse pers verschenen eveneens artikelen waarin oud-deelnemers uitleg gaven over de door *Der Spiegel* in opspraak geraakte bijeenkomsten. Een van de inleiders van de conferentie van augustus 1956, Gustav Mensching, schreef in *Welt am Sonntag* zeer positief over het Oude Loo en de integere wijze waarop er met open blik en zonder vooroordelen gesproken werd. Er was volgens hem nadrukkelijk geen sprake van sektevorming. In tegenstelling tot koningin Juliana was Greet Hofmans wel aanwezig geweest op deze 14e bijeenkomst, 'aber sie trat in keiner Weise hervor'.[63]

Ook Lord Dowding, die in Apeldoorn de vliegende schotels had aangekaart, voelde zich geroepen Juliana en vooral Greet Hofmans te verdedigen tegen alle aantijgingen. In de *Sunday Dispatch* liet hij optekenen geen oordeel te kunnen vellen over het succes van het werk van Hofmans. Wel kon hij uit eigen ervaring zeggen dat 'she is a completely dedicated and selfless woman, and I think all this publicity is most unfortunate'.[64]

Dorothy Hopkinson

Een ander Brits tijdschrift, *The News Chronicle*, mengde zich in de discussie met een uitgebreid artikel over de conferenties op het Oude Loo. Vanwege alle commotie die *Der Spiegel* had teweeggebracht, besloot Dorothy Hopkinson haar persoonlijke ervaringen op papier te zetten. Zij wilde een correct

beeld schetsen van de onder vuur liggende 'religious group known as "Het Oude Loo", of which Miss Hofmans is only one member'. Dorothy Hopkinson had samen met haar echtgenoot Tom de bijeenkomst van mei 1956 bezocht. In Apeldoorn had journalist Tom Hopkinson een inleiding gehouden over de man-vrouw-verhouding.

Onder de kop 'Holland can leave it to her common sense' gaf Dorothy Hopkinson een overwegend positief beeld van de door haar bijgewoonde conferentie. Ook wilde ze een lans breken voor koningin Juliana. Ze opende haar artikel met de vraag of het waar was dat Juliana onder invloed stond van Hofmans en de groep om haar heen. 'Is "Het Oude Loo" some kind of a pressure group? Does Miss Hofmans, or her associates, try to exert political influence?' En in het verlengde daarvan vroeg zij zich af of Juliana wel het type was dat zich makkelijk liet beïnvloeden.

Hopkinson beschreef de conferentie van mei en ging daarna nader in op de religieuze uitgangspunten van het Oude Loo en op de vraag of er verborgen politieke doelstellingen waren. Van dat laatste had ze helemaal niets gemerkt. 'The talks, with the exception of my husband's, were on rather abstract religious or philosophical themes.'

Over de rol van Juliana gaf ze het vertrouwde beeld. 'The Queen attended all the meetings, of which there were two each day. She came to the informal discussions in the evenings. She herself served refreshments and moved about freely among the 200 or so visitors to the conference, who were staying for the most part at hotels in Apeldoorn. With the much smaller group – a dozen or so organisers and speakers – who were her guests, she had lunch and dinner every day. Among this smaller group were Miss Hofmans, Mr. Kaiser, and most of those whose names have been mentioned in the press since the story first came out in a German weekly newspaper.'

Hoewel Hopkinson met Hofmans, die het Engels niet machtig was, geen gesprek had kunnen voeren, was haar oordeel over doorgeefster positief: 'dignified, unobtrusive, sympathetic'. Heel anders dacht zij over Kaiser. 'Tall, lean, painfully nervous and jerky in his movements, he has the wild eye of a fanatic.' Omdat volgens Kaiser alleen de 'verticale' relatie tussen mens en God van belang was, vond hij – in de woorden van Hopkinson – de 'horizontale' relaties tussen mensen onderling toch vooral 'a distraction and waste of time'.

Daarna stelde Dorothy Hopkinson de volgens haar essentiële vraag: 'How far does all this influence the Queen?' Op zich zouden de religieuze leerstellingen van Kaiser wel enige invloed hebben gehad op het gedachtegoed van Juliana, maar volgens Hopkinson was de koningin zich te zeer bewust van haar positie om alles op te geven voor een mystieke beweging, zoals Kaiser had gedaan. Geruchten over abdicatie of echtscheiding leken haar dan ook zonder grond. Hopkinson meende dat het belang van het Oude Loo te maken had met het feit dat Juliana vereenzaamd was geraakt door de 'outside interests of Prince Bernhard'. Haar conclusie: 'If these interests should now diminish, I believe that any influence "Het Oude Loo" may have will do the same'.[65]

Het artikel van Hopkinson is om meerdere redenen interessant. Om te beginnen legt zij de vinger op de zere plek: Kaisers gedrevenheid heeft een zeer negatieve invloed gehad op de appreciatie van de Oude Loo-conferenties. In feite was dat al vanaf 1951 het geval en heeft Kaisers koppigheid de bijeenkomsten vanaf de eerste dag in een ongunstig daglicht gesteld. Volgens Hopkinson was dus niet de sympathieke Hofmans, maar de fanatieke Kaiser het probleem. Bovendien nuanceert zij de invloed van de groep rond Hofmans op het gedachtegoed van de koningin en legt zij de oorzaak van Juliana's eenzaamheid en indirect ook van de huwelijksproblemen bij prins Bernhard.

Hopkinsons woorden vielen bij oud-deelnemers van de conferenties en ook bij de voorbereiders niet in goede aarde. Met name de keiharde kritiek op Kaiser trof velen onaangenaam. Het leidde tot een reeks meelevende brieven aan Kaiser, Mijnssen en andere betrokkenen. Zo liet Dorothy's zwager Stephan Hopkinson weten met afschuw kennis te hebben genomen van het 'monstrous and offensive' artikel. De Engelse geestelijke, die op de Oude Loo-conferentie van mei 1955 zelf het woord had gevoerd, bood mede namens zijn echtgenote het echtpaar Pierson zijn oprechte excuses aan.[66] Een andere inleider, Juan Mascaró, die in augustus 1954 in Apeldoorn had gesproken, liet eveneens weten het artikel van Dorothy Hopkinson 'with surprise' te hebben gelezen. 'It seems not very dignified [...]; but for the sake of vanity people do many things.'[67] In zijn antwoord schrijft Mijnssen dat mevrouw Hopkinson niet bepaald een uitgebalanceerde indruk maakte: 'her remarkable aggressive allegation concerning Mr. Kaiser was in our opinion rooted in his once more touching people there where they have to be touched for their own sake'.[68] Dus volgens de voorbereiders had Kaiser een gevoelige snaar geraakt en als de betrokkenen daar niets mee wilden doen, dan was dat hun probleem.

Ook J.W. Purnell was geschokt over het artikel in *The New Chronicle*. De Londenaar die drie keer de Oude Loo-conferenties bijwoonde, had Tom Hopkinson als spreker aanbevolen en voelde zich daar nu ongemakkelijk over. Het gedrag van het echtpaar Hopkinson vond hij onacceptabel. Hij kende Dorothy al jaren, maar had niet gedacht dat zij zich zo zou opstellen. 'With women, a lot depends on their personal reactions, and unfortunately these are incalculable.'[69] Kaiser liet Purnell daarop weten dat hij hem de uitglijder van de Hopkinsons niet persoonlijk aanrekende.[70]

Steunbetuigingen in brieven

Oud-deelnemers aan de conferenties gaven hun mening ook rechtstreeks aan de voorbereiders in persoonlijke brieven. John F. Hutchings uit Londen, in augustus 1954 een van de toehoorders op Het Oude Loo, liet weten de negatieve publicaties te betreuren. 'I cannot imagine that any but deliberately ill-disposed persons could take exception to meetings of such frank and open cultural character as those of Het Oude Loo.'[71]

Bij het koor der ontstemden over de negatieve berichtgeving voegde zich Mabel Ellis, die de conferentie van mei 1955 had bijgewoond en ook die van

augustus 1956 zou bezoeken. Wat zij in de pers las, had haar pijnlijk getroffen. 'Misrepresentations and sorrows always come to those who follow Him. It is wonderful and a privilege to be connected with such channels of the Master. ("Het Oude Loo" is such a channel).' Ze besloot haar brief aan Kaiser met de wens 'that it were possible for the beloved Queen to know that we send her love and understanding and most grateful thanks for her leadership in standing by the Truth as she sees it'.[72]

Ook Van Maasdijk dacht het zijne van het artikel in *Der Spiegel*. In een memorandum stelde de op dat moment nog kamerheer in buitengewone dienst onder meer dat het artikel bedoeld was om 'H.M. belachelijk te maken; haar omgeving onmogelijk te maken en haar zo mogelijk tot aftreden te nopen'. Volgens Van Maasdijk voelde de vorstin zich 'eenzaam en verlaten en bovendien van alle zijden aangevallen'.[73]

Conclusie

Veel van degenen die de bijeenkomsten op het Oude Loo hadden bezocht en dus de berichtgeving erover uit eigen ervaring konden beoordelen, meenden dat *Der Spiegel* een volledig verkeerd beeld had geschetst. Er was in hun optiek geen sprake van een sekte rond koningin Juliana, maar de conferenties kenmerkten zich juist door een open en vrije gedachtewisseling. Opvallend was dat er vrijwel geen kwaad woord werd gesproken over Greet Hofmans. Als er al een valse noot klonk, gold die Kaiser.

Toch kreeg deze visie nauwelijks vat op de publieke opinie. Het lukte prins Bernhard om zijn versie algemeen aanvaard te krijgen.[74] En die luidde dat Juliana 'gehypnotiseerd' was door Greet Hofmans en onder druk werd gezet door de zogeheten Baarnse kring: de Hofmans-getrouwen uit haar vriendenkring (Bep Pierson, Erna Mijnssen en Rita van Heeckeren), onder haar personeel (particulier secretaris Walraven van Heeckeren, diens moeder grootmeesteres Albertina Agneta van Heeckeren, hofdame Hannie van Till-Tutein Nolthenius en kamerheer Gerrie van Maasdijk) en in de organisatie van de Oude Loo-conferenties (Wim Kaiser). Juliana zou niet in staat zijn tot een zelfstandige oordeelsvorming.

Beter dan zijn echtgenote, die daarvoor te zeer met handen en voeten gebonden was en ook niet doortrapt genoeg om een tegenoffensief te organiseren, slaagde Bernhard erin de beeldvorming over de hofcrisis naar zijn hand te zetten. Hij sprak *off the record* met journalisten,[75] politici en anderen. Dat hij er niet voor terugdeinsde hele of halve onwaarheden te verkondigen, viel aanvankelijk wellicht niet zo op – mede door de vrij onaantastbare status die de prins genoot en omdat wat hij zei leek aan te sluiten bij wat veel mensen al vermoedden. Op die manier verspreidde zijn interpretatie zich als een olievlek over het land en gingen mensen ook echt geloven wat de prins hun vertelde: dat Juliana 'in de ban van de kring'[76] zou zijn en niet meer voor rede vatbaar, lees: dat ze niet meer naar haar echtgenoot wilde luisteren, ook niet als het om privézaken ging – terwijl dat volgens de mores en de wetten van die tijd wel zou moeten.